

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

اسلام سیاسی مدرن در ترکیه

ترجمه و تألیف:

دکتر محمدرضا احمدی طباطبایی

مهدی پیروزفر

با همکاری:

مرتضی پیروزفر

انتشارات
دانشگاه امام صادق علیه السلام

عنوان: اسلام سیاسی مدرن در ترکیه
ترجمه و تألیف: دکتر محمدرضا احمدی طباطبایی، مهدی پیروزفر با همکاری مرتضی پیروزفر
ناشر: دانشگاه امام صادق علیه السلام
ویراستار ادبی، صفحه‌آرا و طراح جلد (یونیفرم): محمد روشنی
نمایه‌ساز و ناظر نسخه‌پردازی و چاپ: رضا دیبا
چاپ و صحافی: مجتمع چاپ و صحافی برتر
چاپ اول: ۱۳۹۶
قیمت: ۱۰۵/۰۰۰ ریال
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۵۷۸-۹

تهران: بزرگراه شهید چمران، پل مدیریت، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵ • کد پستی: ۰۱۴۶۵۹۴۳۶۸۱ • تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
فروشگاه اینترنتی: www.ketabesadiq.ir • **E-mail:** press@isu.ac.ir

سرشناسه: احمدی طباطبایی، محمدرضا، ۱۳۴۲-
عنوان و نام پدیدآور: اسلام سیاسی مدرن در ترکیه/ ترجمه و تألیف: محمدرضا احمدی طباطبایی،
مهدی پیروزفر با همکاری مرتضی پیروزفر
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری: ۲۰۵ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۵۷۸-۹
شناسه افزوده: پیروزفر، مهدی، ۱۳۷۱- همکار مترجم
شناسه افزوده: پیروزفر، مرتضی، ۱۳۵۹- همکار مترجم
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۹۲۹۹۸

تمام حقوق محفوظ است، هیچ بخشی از این کتاب بدون اجازه مکتوب ناشر قابل تکثیر یا تولید مجدد به هیچ شکلی از جمله چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی، فیلم و صدا و انتقال در فضای مجازی نمی‌باشد.
این اثر تحت پوشش قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.

فهرست مطالب

پیشگفتار	۷
مقدمه	۱۱
فصل اول: بررسی جریان‌ها و گفتمان‌های اسلامی در ترکیه نوین	۱۵
سیدمحمد رضا احمدی طباطبایی / مهدی پیروزفر	
فصل دوم: مفهوم دولت و حکومت‌داری از دیدگاه اسلام و ترک‌ها	۵۱
اسماعیل یاکیت	
فصل سوم: نحوه تشکیل و پیدایش اندیشه سیاسی اسلامی در ترکیه	۷۷
فاتح شکر	
فصل چهارم: بررسی رابطه دین و سیاست در تاریخ اندیشه ترکیه	۹۷
آیگون آکیول	
فصل پنجم: مفهوم مروت و نقش آن در مدیریت از دیدگاه عالمان مسلمان ترک	۱۲۹
محمت فاروک اوزچینار	
فصل ششم: نوع نگاه و اندیشه مولانا در مورد سیاست و رفتار اجتماعی	۱۵۵
دکتر ارگین ارگول	
فصل هفتم: تفسیری نوین از مفهوم سیاست اسلامی	۱۷۹
اوزلم باغداتلو	
فصل هشتم: اصول مدیریت عمومی در سیاست اسلامی	۱۸۷
طوبی یولجو / فاتح چلیک	
نمایه	۱۹۹

پیشگفتار

ترکیه نوین عنوانی است که پس از فروپاشی امپراطوری عثمانی (مرد بیمار اروپا) و تأسیس جمهوری ترکیه در سال ۱۹۲۳ به این کشور اطلاق شد. در این دوره ارتش ترک به رهبری مصطفی کمال به مبارزه با متجاوزان به خاک ترکیه پرداخت و با پیروزی بر آنها تلاش نمود تا اسلام و جریانات اسلامی را از اجتماع ترکیه به حاشیه رانده و کشوری غیر دینی را بنیان‌گذاری نماید. بنابراین فرآیند عجیبی از انفکاک دو نهاد دین و دولت و به تعبیر صحیح‌تر و دقیق‌تر دین و جامعه آغاز شد. به عبارت دیگر آتاتورک و رهبران جدید ترکیه تمام تلاش خود را به کار گرفتند تا ارتباط ترکیه جدید را با گذشته عثمانی‌اش تماماً قطع نمایند. پس در همین راستا از آغاز کار خود در سال ۱۹۲۳ میلادی به سلسله اصلاحاتی دست زدند که هدف نهایی آنها کاهش اقتدار دین و رهبران دینی در جامعه بود. اما بعد از مرگ آتاتورک رهبر سکولار ترکیه نوین، مشخص شد که نه تنها کوشش‌های او برای قطع ارتباط ترکیه با گذشته عثمانی و اسلامی‌اش، نادرست و ناکارآمد بوده بلکه دین مبین اسلام همچنان نقشی اصیل و مهم در تکوین هویت اجتماعی ترکیه ایفا می‌کند. در واقع گذشت زمان ثابت کرد که اسلام و اسلام‌گرایی جزئی از جامعه مدنی و هویت اصیل ترک‌ها بوده و هرگونه کوشش برای نابودسازی

ریشه‌های اسلام‌گرایی عقیم است. بنابراین روند اسلام‌زدایی آتاتورکی با شکست مواجه شد و جریانات اسلامی با بازیابی جایگاه خود در اجتماع به ایفای نقش پرداختند. لیکن مجموعه‌ای از متغیرهای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نیز سبب تقویت موقعیت سیاسی گروه‌های اسلام‌گرا در دوره‌های بعدی شد؛ که از جمله آن‌ها می‌توان به تشکیل گفتمان‌ها و احزاب اسلامی در ترکیه اشاره کرد که به دنبال احیاء ارزش‌های ناب دینی بودند. در نتیجه شناخت اسلام سیاسی و دیدگاه‌های مختلف به آن در ترکیه نوین که پس از تجربه یک امپراطوری بزرگ اسلامی در ورطه سکولاریسم افتاده و پس از چندین سال دوباره احزاب اسلام‌گرا قدرت را در ساختار سیاسی آن در اختیار گرفته‌اند لازم و ضروری است؛ چرا که اندیشمندان مختلف ترکیه در مورد اسلام‌گرایی، قدرت و مشروعیت و هویت دینی دیدگاه‌های مختلف و گاه متضادی دارند که شناخت و بررسی آن‌ها برای شناخت جریان‌های اسلامی ترکیه و پیش‌بینی رفتارهای آتی آن‌ها می‌تواند مفید باشد. این کتاب با بررسی اسلام سیاسی و تاریخچه آن در فرهنگ ترک - اسلامی تلاش کرده در قالب نموداری تاریخی و با ریشه‌یابی اسلام سیاسی روند صحیح شکل‌گیری و رشد اسلام سیاسی را مورد بررسی قرار داده و درک صحیحی از شکل‌گیری جریانات سیاسی اسلامی را ارائه دهد. امید است که مطالعه این اثر بتواند گامی جدید در مسیر شناخت اسلام سیاسی در ترکیه بردارد و گره‌گشای کار پژوهشگران و اندیشمندان این حوزه باشد. البته، هنوز هم جای خالی آثار اندیشمندان ترکیه در عرصه فکری کشور احساس می‌شود که امید است با تلاش‌های مترجمان و مؤلفان، این حلقه مفقود نیز تکمیل گردد و متخصصان و پژوهشگران دانشگاهی بتوانند شناخت کاملی را از جامعه ترکیه ترسیم نموده و در اختیار مراکز علمی - اجرایی برای دفاع از منافع ملی کشور قرار دهند.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از همه بزرگوارانی که در به ثمر رسیدن این اثر نقش داشته‌اند مخصوصاً جناب آقای دکتر عادل پیغامی معاون محترم

پیشگفتار □ ۹

پژوهشی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) که با پیشنهادهای خود ما را در ترجمه این کتاب یاری نمودند و آقایان محمدهادی راجی، و جعفر پیروزفر که همیشه راهنمای ما در مسیر ترجمه این اثر بودند نهایت تشکر خود را ابراز دارم.

مهدی پیروزفر

مقدمه

تحولات سیاسی - اجتماعی جهان اسلام و کشورهای اسلامی در دوره معاصر با فراز و فرودهای گوناگون پیوند خورده است. از نظر تاریخی امپراطوری عثمانی طی چندین سده از ۱۲۹۹ تا ۱۹۲۲ (نزدیک به شش قرن) بر سرزمین‌های وسیعی از جهان اسلام و منطقه مدیترانه حکمرانی می‌کرد. دوران طلایی حکمرانی عثمانی قرن شانزدهم میلادی بود که قلمرو امپراطوری موصوف سرزمین‌های گسترده آسیای صغیر، بخش عمده خاورمیانه، بخش جنوب شرقی اروپا تا قفقاز و بخش‌هایی از شمال آفریقا را در برمی‌گرفت. امپراطوری عثمانی که بر پایه آموزه‌های خلافت در اندیشه دینی - سیاسی اهل سنت تکوین یافته بود بزرگترین و گسترده‌ترین دولت اسلامی پس از خلافت عباسیان قلمداد می‌شد. قدرت حکومت عثمانی در برهه‌ای از تاریخ تا آنجا پیش رفت که سلطان سلیم اول که معاصر شاه طهماسب صفوی بود تا دروازه‌های وین در قلب اروپا پیشروی کرد. لیکن قدرت ترکان عثمانی از اواخر قرن ۱۷ با چالش‌هایی مواجه گشت. ناکامی در فتح وین در سال ۱۶۸۳ و انعقاد قرارداد کارلونی‌ز در سال ۱۶۹۹ که امپراطوری عثمانی به عنوان دولتی شکست خورده به امضا آن تن داد و از دست دادن شبه جزیره مسلمان‌نشین کریمه، وقایع تاریخی مهمی بود که ضمن کاهش قدرت ترکان، ضعف و فتور عثمانیان را نیز به تدریج آشکار می‌ساخت. از سوی دیگر آشنایی ترکان عثمانی با دستاوردهای فرهنگی تمدن مغرب زمین و انتشار آثاری در توصیف فرهنگ و تمدن غرب

به دنبال تأسیس نخستین چاپخانه قسطنطنیه در سال ۱۷۲۹ میلادی و ورود بارقه‌های تمدن تحول یافته مغرب زمین به سرزمین‌های مرکزی و پیرامونی امپراطوری، ترکان عثمانی را به ویژه از لحاظ فکری و فرهنگی با چالش‌های مهمی مواجه ساخت. در اواخر قرن نوزدهم متفکران برجسته‌ای در سرزمین‌های اسلامی به ویژه مصر که پس از فتح آن کشور توسط ناپلئون با دستاوردهای تمدن جدید غرب هرچه بیشتر آشنا شده بودند، در یک موضع‌گیری آشکار دولت عثمانی و خودکامگی‌های آن را عامل اصلی عقب‌ماندگی خود تلقی کردند و بانگ استقلال از امپراطوری سر دادند. البته شکست نیروهای متحد و همپیمانان آلمان از جمله عثمانی در جنگ جهانی اول باعث فروپاشی امپراطوری عثمانی و سربرآوردن کشورهای جدید در خاورمیانه با هدایت و برنامه‌ریزی کشورهای فاتح در جنگ جهانی اول به ویژه انگلستان شد. نهاد سیاسی حکمرانی ترکان عثمانی نیز که نهاد خلافت بود در ۱۹۲۴ براساس تصمیم مجلس منحل و از عبدالمجید دوم آخرین خلیفه عثمانی سلب قدرت شد و امپراطوری عثمانی با مرکزیت نظام سیاسی خلافت پس از حدود شش قرن از میان رفت. فروپاشی نهاد خلافت موجب یک بحران هویت سیاسی و دینی در میان اقشار گسترده مسلمانان اهل سنت گردید.

لازم به ذکر است که با ورود مدرنیته در جهان اسلام اولین واکنش متفکران کشورهای اسلامی به شکل قابل توجهی اقبال به جهان غرب و دستاوردهای تمدن جدید و ضرورت تغییر سازمان‌ها و نهادهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در جهت نیل به پیشرفت و توسعه بود. در ترکیه نیز پس از فروپاشی عثمانی و تشکیل جمهوری ترکیه توسط مصطفی کمال پاشا معروف به آتاتورک (پدر ترک‌ها)، آهنگ هماهنگی با مظاهر تمدن غرب شکل گرفت تا جایی که در سال ۱۹۲۸ میلادی خط لاتین جایگزین حروف عربی گردید و نوعی گسست جدی میان پیشینه فرهنگی و اسلامی مسلمانان ترک با میراث تمدنی خویش ایجاد گردید.

تحولات سیاسی - اجتماعی در جهت سکولار نمودن جامعه ترکیه با

اعمال فشار از سوی نظام حکومتی جدید اعمال گردید و با کامیابی‌های مقطعی نیز مواجه گشت ولی بافت مذهبی جامعه ترکیه را دگرگون نداشت و علی‌رغم گسترش سکولاریسم و اقبال گروه‌هایی از مردم و تشکیل احزاب و نهادهای سکولار، جامعه ترکیه از بافت مذهبی خود را تا حد زیادی صیانت نمود. جنبش اخوان المسلمین مصر و انقلاب اسلامی در سال ۱۹۷۹ نیز باعث احیاء هرچه بیشتر تفکر اسلامی با رویکرد سیاسی در ترکیه گردید. اسلام سیاسی در ترکیه البته با توجه به اقتضائات فرهنگی و اجتماعی خاص مردم در ترکیه با هدایت احزاب و گروه‌های اسلام‌گرای ترک حرکتی بالنده و روبه رشد به خود گرفت تا جایی که حزب اسلامی عدالت و توسعه توانست از حدود دو دهه پیش قدرت سیاسی ترکیه را در چنبره قدرت خویش درآورد. پیروزی حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ پس از مرحله اسلام‌زدایی ۲۸ فوریه ۱۹۹۷ را باید آغازی بر پایان اسلام‌زدایی سکولارها در ترکیه ارزیابی کرد. در نتیجه تشکیل احزاب مختلف اسلامی و تغییر نام آنها از حزب نظام ملی به حزب سلامت ملی و سپس رفاه و فضیلت و سعادت و در نهایت انشعاب میان اسلام‌گرایان و قدرت‌گیری عدالت و توسعه را می‌توان ناشی از جنگ قدرت مستمر میان سکولارها و اسلام‌گرایان دانست که در نهایت با پیروزی اسلام‌گرایان پایان یافت.

سیدمحمد رضا احمدی طباطبایی

فصل اول:

بررسی جریان‌ها و گفتمان‌های اسلامی در ترکیه نوین

سیدمحمد رضا احمدی طباطبایی: دانشیار علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع)

مهدی پیروفر: دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع)

چکیده:

بازشناسی و تحلیل جریان‌ها و گفتمان‌های سیاسی - اسلامی در کشور ترکیه با چالش‌ها و تنگنانهایی روبروست. ترکیه نوین در سال ۱۹۲۳ میلادی و پس از فروپاشی امپراطوری بزرگ عثمانی، توسط مصطفی کمال آتاتورک تأسیس شد. بعد از تأسیس دولت ترکیه در سال ۱۹۲۳، آتاتورک با پشتکاری وافر تلاش کرد، ترکیه را از یک جامعه سنتی - دینی به یک جامعه مدرن سکولار سوق دهد و هرچه بیشتر ظواهر جامعه آن را با آهنگ تمدن غرب سازگار نماید. در این راستا فروکاستن اسلام و آموزه‌های اسلامی به حوزه‌های فردی و تفکیک میان دو حوزه خصوصی و عمومی در برنامه‌ریزی‌ها مورد توجه قرار گرفت. اما بعد از مرگ مصطفی کمال غازی، مشخص شد که کوشش‌های او برای بریدن ارتباط ترکیه با گذشته عثمانی و اسلامی‌اش و به حاشیه راندن اسلام از جامعه، چندان کارآمد نبوده و اسلام همچنان نقشی اصیل در تکوین هویت ترک‌ها و جامعه ترکیه دارد. در این مقاله تلاش شده است که مهم‌ترین گفتمان‌های اسلامی در ترکیه نوین در دوره معاصر به اختصار مورد بازشناسی قرار گیرند؛ به گونه‌ای که مخاطب با مهم‌ترین

نحله‌های دینی اعم از سنی و شیعه و گفتمان‌های حاکم بر آن‌ها آشنا شود. بنابراین پرسش اصلی پژوهش برای موضوع استوار شده این است که گفتمان‌های اصیل اسلامی در ترکیه معاصر کدامند و هریک از چه ویژگی‌هایی برخوردارند؟

کلمات کلیدی: گفتمان، اسلام سیاسی، اسلام اجتماعی، گفتمان‌های شیعی، گفتمان‌های سنی.

مقدمه

ترکیه نوین عنوانی است که پس از فروپاشی امپراطوی عثمانی (مرد بیمار اروپا) و تأسیس جمهوری ترکیه در سال ۱۹۲۳ به این کشور اطلاق شد. در این دوره ارتش ترک به رهبری مصطفی کمال به مبارزه با متجاوزان به خاک ترکیه پرداخت و با پیروزی بر آن‌ها تلاش نمود تا اسلام و جریانات اسلامی را از اجتماع ترکیه به حاشیه رانده و کشوری غیر دینی را بنیان‌گذاری نماید. بنابراین فرآیند عجیبی از انفکاک دو نهاد دین و دولت و به تعبیر صحیح‌تر و دقیق‌تر دین و جامعه آغاز شد. به عبارت دیگر آتاتورک و رهبران جدید ترکیه تمام تلاش خود را به‌کار گرفتند تا ارتباط ترکیه جدید را با گذشته عثمانی‌اش به کل قطع نموده و کشوری سکولار را تأسیس نمایند. پس در همین راستا از آغاز کار خود در سال ۱۹۲۳ میلادی به سلسله اصلاحاتی دست زدند که هدف نهایی آن‌ها کاهش اقتدار دین و رهبران دینی در جامعه بود. اما بعد از مرگ آتاتورک رهبر سکولار ترکیه نوین، مشخص شد که نه تنها کوشش‌های آن‌ها برای قطع ارتباط ترکیه با گذشته عثمانی و اسلامی‌اش، نادرست و ناکارآمد بوده بلکه دین اسلام همچنان نقشی اصیل و مهم در تکوین هویت اجتماعی ترکیه ایفا می‌کند. درواقع گذشت زمان ثابت کرد که اسلام و اسلام‌گرایی جزئی از جامعه‌مدنی و هویت اصیل ترک‌ها بوده و هرگونه کوشش برای نابودسازی ریشه‌های اسلام‌گرایی عقیم است. بنابراین روند اسلام‌زدایی آتاتورکی با شکست مواجه شد و جریانات

اسلامی با بازیابی جایگاه خود در اجتماع به ایفای نقش پرداختند. لیکن مجموعه‌ای از متغیرهای فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نیز سبب تقویت موقعیت سیاسی گروه‌های اسلام‌گرا در دوره‌های بعدی شد؛ که ازجمله آن‌ها می‌توان به تشکیل احزاب و گروه‌های سیاسی اسلامی در ترکیه اشاره کرد که به دنبال احیاء ارزش‌های ناب اسلامی بودند (Atakan, 2005: 188-192). اولین مرحله از رشد جریان‌ات اسلام‌گرای ترکیه همگام با تقویت انقلاب‌های دموکراتیک در قرن بیستم پیدا شد و حزب جمهوری‌خواه خلق (به‌عنوان تنها حزبی که گفتمان مصطفی کمال آتاتورک را نمایندگی می‌کرد) جایگاه انحصاری خود را در هرم قدرت سیاسی ترکیه از دست داد. پس از این برهه تاریخی، تمام احزاب ناچار شدند تا برای رسیدن به رأس هرم قدرت سیاسی در ترکیه به رقابت با احزاب دیگر پردازند و به همین دلیل شعارهای اصیل اسلامی به عاملی برای جلب آراء و کسب محبوبیت حزبی تبدیل شد. در نتیجه حزب دموکرات که برای ایدئولوژی کمالیسم ارزش کمتری قائل بود، توانست آراء بیشتری در برابر سایر احزاب کسب نماید. در حقیقت در نتیجه فعالیت این حزب اسلام دوباره در جامعه مشروعیت یافت (Mardin, 1973:174-179). البته انجام اصلاحات اواسط دهه ۱۹۸۰ فضائی بیشتر در اختیار تمامی گروه‌های اسلامی برای فعالیت در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی قرار داد (Mardin, 2000: 157) و دومین مرحله از مراحل رشد جریان‌ات اسلام‌گرا در ترکیه پی‌ریزی شد. بنابراین تلاش‌های انجمن کمالیست (حامیان افکار و اندیشه‌های سکولاریستی مصطفی کمال آتاتورک) در دور نگه داشتن اسلام از مسائل سیاسی - اجتماعی با توسعه جریان‌ات و احزاب اسلام‌گرا با شکست مواجه گشت. البته با به قدرت رسیدن احزاب اسلام‌گرا در دهه ۱۹۹۰ مرحله سوم رشد اسلام‌گرایی در ترکیه کلید خورد (هرمان، ۱۳۸۳: ۱۱۹) و اسلام‌گرایان توانستند قدرت را در اختیار بگیرند. در حقیقت ارتباط میان سیاست و مذهب در ترکیه از سال ۱۹۹۰ به دلیل رشد فعالیت‌های احزاب و جریان‌ات اسلامی سیاسی، فرهنگی و اقتصادی بسیار

ظریف‌تر شد (Keyman, 2007: 216). اما با دخالت نظامیان، اسلام‌گرایان مجبور شدند از قدرت کناره‌گیری نمایند. بالاخره تلاش‌های اسلام‌گرایان دوباره در ۲۰۰۲ به ثمر نشست و مرحله چهارم فعالیت جریان‌های اسلام‌گرایی در ترکیه آغاز شد (نورالدین، ۲۰۰۳: ۱۳) که تا زمان حال حاضر استمرار داشته داشته است.

۱. چارچوب مفهومی

گفتمان: اگرچه تعاریف بسیاری سعی در ذکر معنی گفتمان دارند، ولی می‌توان گفت که گفتمان به معنای مجموعه یا دستگاه بینشی است که از واژگان و گفتارهای نهاده شده، بر ذهنیت اثر می‌گذارد و امکان مفصل‌بندی اطراف یک نشانه و تشکیل نظام معنایی و هژمونیک کردن آن با اجماعی عرفی را محقق می‌سازد (هنری و آزرمی، ۱۳۹۲: ۹۷).

گفتمان اسلامی: گفتمان اسلامی، فضای ذهنی و روانی مسلط و پارادایمی حاکم و زبان خاصی است که در یک دوره زمانی مشخص، بر نظام اندیشه نخبگان، گروه‌ها و احزاب اسلامی در یک حوزه جغرافیایی سایه افکنده و جهت بردار کنش سیاسی آن‌ها را ترسیم می‌کند.

ترکیه نوین: منظور از ترکیه نوین همان جمهوری ترکیه است که در سال ۱۹۲۳ میلادی توسط مصطفی کمال آتاتورک جانشین امپراطوری بزرگ عثمانی می‌شود (Vaner, 2003: 100).

دال مرکزی: دالی است که سایر دال‌ها در اطراف آن جمع می‌شوند و نقطه ثقل همه دال‌ها و انسجام‌بخش آن‌هاست (Laclau & Mouffe, 1985: 112).

دال شناور: دال شناور دالی است که در حقیقت مدلول آن شناور است. در فرآیند مفصل‌بندی، گفتمان‌ها دال شناور در عرصه اجتماع را به مثابه قطعات پازل در کنار یکدیگر و در راستای ارائه تصویری همه فهم و همه پسند از نظام سیاسی - اجتماعی مدنظر خود می‌چینند.

۲. چارچوب نظری

نظریه‌های گفتمان در سال‌های اخیر و در حوزه‌های مختلف علوم انسانی کاربرد فراوانی یافته و به یکی از پیچیده‌ترین و بحث‌برانگیزترین مفاهیم تبدیل شده است. لاکلا و موفه در کتاب «هژمونی و راهبرد سوسیالیستی» گفتمان را مجموعه و نظامی معنی‌دار از علائم و نشانه‌های زبان‌شناختی و فرازبان‌شناختی تعریف می‌کنند. در نزد این دو اندیشمند، گفتمان صرفاً ترکیبی از گفتار و نوشتار نیست بلکه این دو خود بخشی از اجزاء درونی کلیت گفتمان به شمار می‌آیند که هم دربرگیرنده بعد مادی و هم مزین به بعد نظری هستند (تاجیک، ۱۳۸۳: ۲۱-۲۲). در حقیقت گفتمان‌ها از مجموعه به هم پیوسته‌ای از اصطلاحات تشکیل می‌شوند که به شیوه‌ای معنادار به هم مرتبط شده‌اند (Laclau & Mouffe, 1985: 193). نظریه لاکلا و موفه ریشه در دو سنت کهن ساختارگرا یعنی مارکسیسم و زبان‌شناسی سوسوری دارد؛ به گونه‌ای که مارکسیسم مبانی اندیشه اجتماعی و پارادایم کلان این نظریه گفتمانی و زبان‌شناسی سوسوری نظام معنایی این دیدگاه پساساختارگرایانه را فراهم می‌نماید. بنابراین گفتمان در نگاه آن‌ها نظام معنایی بزرگ‌تر از زبان است و هر گفتمان، بخش‌هایی از حوزه اجتماع را در سیطره خود گرفته و به واسطه در اختیارگرفتن ذهن سوژه‌ها، به گفتارها و رفتارهای فردی و اجتماعی آن‌ها شکل می‌دهد. لاکلا و موفه هم‌چنین مفهوم قدرت فوکو را نیز وارد نظریه گفتمان خود کرده و به این ترتیب به گفتمان نیرویی پیش‌راننده بخشیده‌اند. اما به نظر می‌رسد آن‌ها به جای حکم فوکو از نشانه سوسور برای توضیح ساختار گفتمان استفاده کرده‌اند. بنابراین گفتمان از دیدگاه لاکلا و موفه نه مجموعه‌ای از احکام بلکه منظومه‌ای از نشانه‌هاست. البته مفهوم صورت‌بندی گفتمانی فوکو نیز قابل قیاس با مفهوم مفصل‌بندی در نظریه گفتمان لاکلا و موفه است (Jorgensen & Phillips, 2002: 32-38). در حقیقت مفصل‌بندی فرآیندی است که به واسطه آن، نشانه‌ها با هم جوش می‌خورند و یک نظام معنایی را شکل می‌دهند. البته همین جابه‌جایی نشانه

به جای حکم به این نظریه انعطاف خاصی بخشیده است. از نظر لاکلا و موفه هر عمل و پدیده‌ای برای معنادار شدن باید گفتمانی باشد. فعالیت‌ها و پدیده‌ها وقتی قابل فهم می‌شوند که در قالب گفتمان خاص قرار گیرند (هنری و آزرمی، ۱۳۹۲: ۱۰۰).

۳. تحلیل جریان‌های اسلامی در ترکیه نوین^۱ براساس چارچوب گفتمانی

ترکیه در حدود شش قرن مرکز خلافت جهان اسلام بوده و مردم آن به‌عنوان ساکنان دارالاسلام و سربازان آن به‌عنوان سربازان اسلام و حاکم آن به‌عنوان خلیفه اسلام مشهور بوده است. البته اعتقاد به مذاهب مختلف و تفاوت دینی در میان مردم این امپراطوری بزرگ یکی از ویژگی‌های اساسی ساختار دینی ترکیه به شمار می‌آمده است. طبق قانون اساسی ترکیه نوین، این کشور دین و مذهب رسمی ندارد (در نخستین بیانیه قانون اساسی ترکیه نوین که در سال ۱۹۲۴ میلادی توسط انقلابیون تهیه شد، دین رسمی جامعه ترک، اسلام

۱. جمهوری ترکیه سرزمینی است که در غرب آسیا و جنوب شرق قاره اروپا (محل تلاقی دو قاره اروپا و آسیا) و در حدود مدارات ۳۵ درجه و ۵۰ دقیقه تا ۴۲ درجه و ۶ دقیقه عرض شمالی و ۲۵ درجه و ۵۰ دقیقه تا ۴۴ درجه و ۴۸ دقیقه طول شرقی نصف‌النهار گرینویچ قرار گرفته است. ترکیه با شش کشور آسیایی و دو کشور اروپایی همسایه بوده و از شمال به جمهوری گرجستان، دریای سیاه و کشور بلغارستان، از جنوب به دریای مدیترانه، سوریه و عراق و از مغرب به دریای اژه و کشور یونان، از مشرق به جمهوری اسلامی ایران، جمهوری خودمختار نخجوان و کشور ارمنستان محدود می‌گردد.

استقرار ترکیه در نقطه تلاقی دو قاره آسیا و اروپا باعث گردیده که نه تنها ترکیه فرهنگی اوراسیایی داشته بلکه موقعیت ژئوپلتیک خاصی نیز دارا باشد. می‌توان کشور ترکیه را به مانند مستطیلی فرض کرد که طول آن از شرقی‌ترین نقطه این کشور تا غربی‌ترین نقطه آن حدود ۱۶۰۰ کیلومتر و عرض آن به‌طور متوسط ۷۵۰ کیلومتر مربع می‌باشد؛ که شرقی‌ترین بخش آن مرز مشترک این کشور با جمهوری خودمختار نخجوان و جمهوری اسلامی ایران و غربی‌ترین بخش آن دماغه اولاکا و هم‌چنین شمالی‌ترین بخش خاک این کشور اینچه بورون و جنوبی‌ترین نقطه آن روستای بی‌سون در استان هاتای می‌باشد (مرادیان، ۱۳۸۹: ۲۷). ترکیه از سه طرف توسط دریا احاطه شده و ۹۷ درصد خاک آن در شبه جزیره آناتولی است که در آسیا قرار دارد و ۳ درصد خاک آن تراس شرقی (ترکیه) است که در اروپا قرار دارد.